

מבוא

בעבודה זאת אני מעוניין לבחון האם יש הבדלים בין האופן שבו נקלטו עולי צפון-אפריקה לבין האופן שבו נקלטו העולים מאתיופיה. אני סבור כי לנושא העבודה שבחרתי ישנה חשיבות להבנה של תחום השסע העדתי בישראל. מדינת ישראל היא למעשה חברה שקלטה אליה לאורך כל שנות קיומה מהגרים רבים ממדינות ומתרבויות שונות. הרקע השונה ממנו הגיעו המהגרים השפיע על מבנה החברה הישראלית והפך אותה לחברה בה קיימים שסעים פנימיים רבים.

אחד השסעים המפורסמים והכואבים ביותר הוא זה הקיים בין מזרחיים לאשכנזים. הרקע לשסע זה נוצר בשנותיה הראשונות של המדינה בשל הצורה בה התייחסה האליטה האשכנזית השולטת לעולים מאסיה ומצפון-אפריקה אשר הגיעו בהמוניהם בעשור הראשון לאחר הקמת המדינה. ההתייחסות של החברה והממשלה אל העולים מצפון-אפריקה יצרה אצלם תסכול וכעס שלא חלפו עד היום. בשנות ה-80 וה-90' הגיעו לישראל העולים מאתיופיה, גם הם הפכו לעדה שמצאה את עצמה בתחושות של תסכול, קיפוח ונחיתות ביחס לחברה הישראלית.¹

בעבודתי אני מבקש לערוך השוואה בין תהליך הקליטה של העולים מאתיופיה לבין תהליך קליטתם של העולים מצפון-אפריקה. מכיוון שידוע ומוסכם כי נעשו שגיאות בדרך הקליטה של העולים מצפון-אפריקה בשנותיה הראשונות של המדינה, אנסה לבחון במסגרת העבודה האם הופקו לקחים כתוצאה מכך והאם הם יושמו במהלך הקליטה של העולים מאתיופיה.

לצורך כל אנסה לראות האם המדינה אפיינה את צרכיהם המיוחדים של כל אחת מקבוצות העולים וכיצד בא הדבר לידי ביטוי בתהליך הקליטה שלהם. הדבר רלבנטי במיוחד לגבי קליטת העלייה מאתיופיה שכן בתקופה זאת כבר היה ידוע שנעשו טעויות רבות בקליטת העולים מצפון-אפריקה. המטרה במחקר תהיה לבחון האם בתהליך הקליטה של יהודי אתיופיה יושמו הלקחים מתהליך הקליטה הלקוי של יהודי צפון-אפריקה בשנות ה-50'.

שאלת המחקר: האם וכיצד יושמו לקחי עליית יהודי צפון-אפריקה בשנות ה-50' בעת עליית יהודי אתיופיה בתחילת שנות ה-90'?

השערות המחקר: מקצת מלקחי קליטת עליית יהודי צפון-אפריקה יושמו בעת עליית יהודי אתיופיה.

לצד הניתוח של שאלת המחקר המרכזית אני מצפה לבחון באמצעות העבודה מספר נושאים נוספים הקשורים לתהליך קליטת שני גלי העלייה.

¹ סמוחה סמי, "שסעים מעמדיים, עדתיים ולאומיים בדמוקרטיה בישראל", בתוך: אורי רם (עורך), החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים, תל-אביב, 1993, עמ' 173.

מדיניות הממשלה לקליטת העולים מצפון-אפריקה

ניתן לחלק את העלייה הגדולה מצפון-אפריקה ל-3 תקופות, כאשר בכל אחת מהתקופות ננקטה מדיניות אחרת של הממשלה בהתאם לנסיבות. בראשית שנות ה-50 נשלחו העולים למחנות עולים ולמעברות. לאחר מכן הם נשלחו לעיירות הפיתוח שאותם החלה הממשלה להקים באמצע שנות ה-50. המדיניות הזאת הביאה לתחושה של ניתוק וניכור בין העולים החדשים לבין האוכלוסייה הוותיקה ובנוסף לכך העולים נקלעו למצב של עוני ודחיקה ממרכז החברה הישראלית.²

העלייה מצפון-אפריקה החלה ב-1949, כאשר העולים הראשונים היו בעיקר מתימן והם נשלחו למחנות עולים שהוקמו בבסיסים ובתי-כלא נטושים בהם היו קיימים לפני כן בסיסים של הבריטים. השיכון במחנות העולים נחשב לכישלון מפני שהעולים היו מנותקים לחלוטין מיתר החברה הישראלית והתקשו להשתלב בה. בנוסף לכך העולים לא השתלבו בשוק העבודה, מפני שלא היה להם צורך בכך. על-פי המדיניות שנקטה הממשלה הם חיו מקצבאות ולא היו צריכים לעבוד.³ תנאי החיים במחנות העולים היו קשים מאד, עשרות אנשים התגוררו באולמות צפופים, ללא פרטיות ובתנאי תברואה קשים. הוקמו מטבחים מרכזיים שסיפקו להם את האוכל בסגנון של מטבחים צבאיים, ללא תחושת בית ופרטיות, העולים נאלצו להשתמש במשותף גם בשרותים ומקלחות ציבוריות והחיים למעשה היו באווירה ובתנאים של מחנה טירונים.⁴

במקום הרעיון של מחנות העולים הוחלט לנסות פתרון אחר של שיכון העולים החדשים ב"מעברות" שהוקמו בפרברים של הערים הקיימות. הפתרון הזה נוסה על העולים מצפון-אפריקה שהגיעו בשנים 1950-1951. הפתרון הזה היה אולי קצת יותר טוב ממחנות העולים, מפני שהעולים לא היו כל-כך מנותקים מיתר החברה הישראלית. אולם מן הצד השני, מעברות רבות הפכו לשכונות עוני ופשע ונוצרו מתחים ועימותים ביניהם לבין התושבים הוותיקים. כל זאת יצר אווירה עוינת מצד הישראלים הוותיקים כלפי העולים החדשים מצפון-אפריקה.⁵

² הכהן דבורה, "התוכנית לקליטה ישירה" בשניות החמישים ותוצאותיה, בתוך: עיונים בתקומת ישראל – מאסף לבעיות הציוניות, הישוב ומדינת ישראל, המרכז למורשת בן-גוריון, שדה בוקר, 1991, עמ' 366.

³ דאוטי אלן, ישראל בעשור הראשון: הקמת מדינה ובניין אומה, האוניברסיטה הפתוחה, 2001, עמ' 97.

⁴ שם, עמ' 99.

⁵ טרואן אורי, "המפנה במדיניות התכנון הציונית – מהתיישבות כפרית להתיישבות עירונית", בתוך: יהדות זמננו, 1989, עמ' 226.